

משלימים שמניים והשמטת מילות יחס*

סוג המשלים שניתן לצרף אל ראש תחבירי נקבע כחלק מהתכונות הלכסיקליות של הראש. במקרים רבים, תכונות אלה מציינות לתבניות שיטתיות וצפויות. למשל, בעברית הפעלים בבניינים התפעל ונפעל אינם מאפשרים משלים שהוא צירוף שמני (צ"ש), וכאשר הם מופיעים עם ארגומנט נוסף פרט לנושא, הארגומנט הוא צירוף יחס ולא צירוף שמני. בדומה לכך, הקטגוריה הלכסיקלית של שמות תואר בעברית מתאפיינת, בין השאר, בכך ששמות תואר מאפשרים רק משלים שהוא צירוף יחס, ולא משלים שמני.

עם זאת, קיימים מקרים מבודדים שבהם נראה כאילו ההכללות שלעיל מופרות. מאמר זה יסקור מספר מבנים שבהם פעלים בבניינים התפעל ונפעל, כמו גם שמות תואר, מאפשרים הן משלים שהוא צירוף יחס והן משלים שהוא צירוף שמני. תכונה מעניינת המשותפת לכל המבנים שייסקרו היא שהצ"ש ה"חריג" חייב להיות בלתי-מיודע. מגבלה זו דומה למגבלה על מושאים ישירים בעברית, שמצריכים שימוש במילה 'את' רק כאשר הינם מיודעים. המטרה הראשונה של המאמר היא סקירת המבנים השונים בעברית שבהם צ"ש בלתי מיודע מאפשר השמטת מילת יחס או אלמנט דומה, ולהראות שקיימים מאפיינים משותפים לכל המבנים הללו.

לאור ההכללות התיאוריות הללו, מטרתו השנייה של המאמר היא להציע הסבר להבדל בין צירופים מיודעים לצירופים בלתי מיודעים מבחינת הצורך במילת היחס. ההסבר שיוצע מתבסס על תיאוריית היחסה המקובלת, בנוסחים שונים, בדקדוק הגרטיבי החל מתחילת שנות השמונים, כמו גם על התייחסות למבנה הפנימי של הצירוף השמני בעברית. בחינה של אופן סימון היידוע בעברית, שפה שבה קיימת תווית מיודעת (definite article) אך לא קיימת תווית בלתי מיודעת (indefinite article) מרמזת על האפשרות שצ"ש בלתי מיודע הוא בעל מבנה תחבירי פשוט יותר מאשר צ"ש מיודע. בעקבות היפותזת ה-DP של אבני (1987), טענתי היא שצירופים שמניים בלתי מיודעים בעברית אינם כוללים את רמת ה-DP, כלומר הם מהווים "NP חשוף", ובכך הם נבדלים מצירופים מיודעים, שהינם DP. הצעתי במאמר זה היא שהעדר רמת ה-DP היא תנאי הכרחי להשמטה של מילת היחס לפני צירופים בלתי מיודעים במבנים הנדונים, שכן במבנים

* ברצוני להודות לכל מי שעזר לי בתהליך גיבוש הרעיונות למאמר זה, ובפרט לאירנה בוטויניק-רותם, עידית

דורון, אניטה מיטווק, טלי סילווי וטניה ריינהרט. תודה מיוחדת לקורא אנונימי על ההערות המדויקות והמועילות לגרסה קודמת של המאמר, ועל ההצעות המפורטות שחלקן הגדול שולב בגרסה הנוכחית.

אלה תפקידה של מילת היחס הוא להעניק יחסה אבסטרקטית, שבלעדיה לא ייתכן שימוש ב-DP, בעוד ששימוש ב-NP ייתכן לעתים גם בהעדר יחסה.

1. משלימים של הפועל ומושאים "חריגים"

כפי שצוין בהקדמה למאמר זה, במערכת הפעלים של העברית ישנם בניינים אשר באופן שיטתי יוצרים פעלים שאינם מאפשרים צירוף שמני כמושא. הפעלים בבניינים התפעל ונפעל הם בדרך כלל פעלים עומדים, וגם כאשר הם מאפשרים שימוש במושא, הדבר מחייב מילת יחס:

(1) א. דן מתעניין בקולנוע צ'כי.

ב. דן משתמש בהמון ביטויים מליציים.

ג. דן מתרגש מהנסיעה להולנד.

(2) א. דן נזכר בחברים מהגן.

ב. דן נבהל מהרעש שבחוץ.

ג. דינה נמצאה בחדר.

לשם הנוחות, אשתמש במאמר זה במונח "פועל עומד" כדי לציין כל פועל שאינו מאפשר מושא שהוא צ"ש, ולא רק כדי לציין פועל שאינו מאפשר מושא כלשהו¹. במובן זה, כל הפעלים בבניינים התפעל ונפעל הם פעלים עומדים. חשוב להדגיש שמובן זה של המושג "פועל עומד" אינו חופף מובן אחר שיש למושג זה, המובן התמטי. מבחינת מערכת התפקידים התמטיים, פועל עומד הוא פועל אשר מעניק תפקיד תמטי הכרחי אחד בלבד, בניגוד לפועל יוצא, המעניק לפחות שני תפקידים תמטיים. למשל, הפועל 'ישב' מעניק תפקיד תמטי יחיד, לנושא, ולכן יכול להופיע במשפט כמו 'דן ישב'; לעומתו, הפועל 'קרע' מעניק תפקיד הכרחי גם לנושא (תפקיד הפועל) וגם למושא (תפקיד המושפע), ולכן אפשר לומר 'דן קרע את החולצה' אבל לא *דן קרע'. מהדוגמאות ב-(1)-(2) ברור שהפעלים בבניינים התפעל ונפעל אינם בהכרח פעלים עומדים במובן התמטי, שכן עבור חלקם, המושא הינו הכרחי:

¹ מטרת הגדרה זו היא לא יותר מאשר מתן שם לקבוצת הפעלים שבהם מתרכז המאמר, ואין בה משום אמירה

כללית לגבי הקשרים אחרים שבהם מבחינים בין פעלים עומדים ופעלים יוצאים.

(3) א. ??דן מתעניין.

ב. *דן משתמש.

(4) א. ??דן נזכר.

ב. ?דינה נמצאה.

לעומת זאת, ההגדרה שאניח במאמר זה למושגים "פועל עומד" ו"פועל יוצא" קשורה אך ורק לאופן שבו מסומן המושא, או לקטגוריה הדקדוקית שלו. פעלים המאפשרים מושא ישיר, שאינו מצריך מילת יחס פרט ל'את', הינם פעלים יוצאים במובן צורני-מבני; פעלים אחרים הינם פעלים עומדים במובן זה. אופן סימון המושא אינו נגזר רק מהתפקידים התמטיים של הפועל; למשל, במשפטים הבאים, שני הפעלים מעניקים תפקידים תמטיים דומים או זהים, אך הסימון הפורמלי של המושא שונה:

(5) א. דן זכר את החברים מהגן.

ב. דן נזכר בחברים מהגן.

במקרה זה, שני הפעלים הם פעלים יוצאים במובן התמטי, אך רק הפועל 'זכר' הוא פועל יוצא במובן הצורני. ניתן במקרה זה לקשר את ההבדל בין הפעלים לתכונות השיטתיות של הבניינים. מכיוון שבניין נפעל הוא בניין עומד במובן הצורני, המושא של הפועל 'נזכר' אינו יכול להיות מסומן על-ידי 'את', למרות שזהו פועל יוצא במובן התמטי. בהמשך המאמר אתייחס רק למובן הצורני של המושגים "פועל עומד" ו"פועל יוצא".

במסגרת תיאוריית היחסה של חומסקי (1981, 1986), ניתן לנסות לתרגם את השימוש הצורני במושג "פועל עומד" למונחי הענקת יחסה: פועל עומד הוא פועל שאינו מעניק יחסה.² לפי פילטר היחסה (Case Filter), כל צירוף שמני גלוי במשפט מחייב יחסה אבסטרקטית, גם בשפות כמו עברית שבהן אין יחסות מורפולוגיות.³ פועל יוצא מעניק יחסת מושא (accusative), מה שמאפשר לצירוף שמני להופיע כמושא ישיר של פועל כזה. לעומת זאת, פועל עומד, שאינו מעניק יחסה, יכול לצרף אליו מושא רק אם מופיעה מילת יחס, שהיא זו המעניקה למושא יחסה, ובכך מילת היחס מונעת הפרה של פילטר היחסה. על-פי גישה זו, הפעלים בבניינים התפעל ונפעל

²בהמשך אטען שהגדרה זו אינה מדויקת לגבי עברית.

³יש בעברית מקרים ספורים שבהם כן מופיעות יחסות מורפולוגיות, כמו יחסת ה-dative במילים 'ימינה',

'אחורה', 'הביתה' וכד'. יש הטוענים שגם מילת היחס 'ל-' מהווה מימוש מורפולוגי של יחסת ה-dative.

מתאפיינים בכך שאינם יכולים להעניק יחסת מושא, וזו הסיבה לכך שהם לעולם לא יופיעו עם מושא ישיר.

עם זאת, יש לציין כי גם לפעלים עומדים ניתן לצרף לרוב צ"ש שאינו משמש כארגומנט: למשל, מושא פנימי, כמו בדוגמא (6א) להלן, צ"ש המציין מידה, כמו ב-(6ב), או צ"ש המציין זמן, כמו ב-(6ג):

(6) א. הוא התבלבל בלבול גדול.

ב. הוא התקדם מטר.

ג. היא נשארה כאן יום.

אם נאמץ את גישת ה-Visibility, שלפיה יחסה נחוצה לארגומנטים בלבד (חומסקי 1986), קל להסביר את קיומם של המבנים שלעיל, היות והצירופים השמניים המופיעים בהם לאחר הפועל אינם מהווים ארגומנטים.

מה שמפתיע יותר הוא קיומה של קבוצה קטנה של פעלים בבניינים נפעל והתפעל אשר מאפשרים מה שנראה כמושא ישיר אמיתי, המשמש כארגומנט. הפעלים 'התמלא', 'התכסה', 'התעטף', כמו גם הפעלים 'נמלא' ו'נתקף', מאפשרים במצבים מסוימים השמטה של מילת היחס 'ב-' שמסמנת את המושא:

(7) א. העיר התמלאה (ב)אנשים משונים.

ב. השמיים התכסו (ב)עננים שחורים.

ג. דן התעטף (ב)גלימה שחורה.

(8) א. דן נמלא (ב)גאווה אמיתית.

ב. דן נתקף (ב)חרדה גדולה.

במאמר זה לא אנסה לאפיין במדויק את קבוצת הפעלים שמאפשרים השמטת מילת היחס, אם כי ניתן לזהות מספר הכללות חשובות. מבחינת משמעותם, רוב הפעלים הללו מתארים פעולות של כיסוי, הכלה וכד'. בלשנים רבים הבחינו שבשפות רבות, פעלים מקבוצה זו מאפשרים מגוון מימושים תחביריים; אותו ארגומנט יכול לעתים קרובות להופיע בשני אופנים: או כמושא ישיר, או כמושא עקיף הבא אחרי מילת יחס (ראה, למשל, ג'קנדוף 1996, הדן בפעלים מסוג זה

בפירוט)⁴. מעבר לכך, מילת היחס המופיעה בעברית עם כל הפעלים הנ"ל היא 'ב', מילת יחס אשר נוטה להיות מושמטת גם במבנים אחרים (כגון המבנים הסבילים 'הנושא טופל' או 'הבעיה נידונה', הנגזרים מפעלים המופיעים עם 'ב-' בצורתם הפעילה). ברור אם כן שמדובר במכלול של מגבלות, שעל טיבן המדויק לא אוכל לעמוד במאמר זה, ההופכות את השמטת מילת היחס לפעולה מיוחדת שאותה לא ניתן להפעיל באופן חופשי עם כל פועל.

אם נתמקד בתכונותיהם התחביריות של אותם פעלים המאפשרים השמטת 'ב-', נראה שהפעלים הללו יכולים לשמש כפעלים יוצאים, מה שמהווה סתירה להכללה שהוצגה בדבר תכונותיהם של פעלי התפעל ונפעל. אלא שלמעשה לא מדובר בפעלים יוצאים רגילים, שכן האפשרות למושא ללא מילת יחס מוגבלת באופנים שאינם חלים על פעלים אחרים. המגבלה העיקרית היא שמושא ללא מילת היחס 'ב-' אינו יכול להיות מיודע:

(9) א. *העיר התמלאה התיירים הפינים.

ב. *השמיים התכסו ענני הגשם.

ג. *דן התעטף הגלימה של הקוסם.

(10) א. *דן נמלא הגאווה של אב שבנו לומד ללכת.

ב. *דן נתקף החרדה הנוראית ההיא.

הסיבה לחוסר הדקדוקיות של הדוגמאות האחרונות אינה נובעת מאי-תאימות סמנטית בין הפעלים לבין מושא מיודע. כשמופיעה מילת היחס 'ב-', כל הדוגמאות עם מושא מיודע הינן תקינות:

(11) א. העיר התמלאה בתיירים הפינים.

ב. השמיים התכסו בענני הגשם.

ג. דן התעטף בגלימה של הקוסם.

(12) א. דן נמלא בגאווה של אב שבנו לומד ללכת.

ב. דן נתקף בחרדה הנוראית ההיא.

⁴ נראה שקיימת גם הכללה הקשורה לתפקידים תמטיים: בכל הפעלים המאפשרים השמטת 'ב-', התפקיד

התמטי של הצירוף שאחרי מילת היחס המושמטת הוא התפקיד שהוגדר על-ידי ריינהרט (2000) כ-Subject matter,

או [m-]. ברור עם זאת כי זהו לכל היותר תנאי הכרחי ולא תנאי מספיק.

ההכללה התיאורית היא שמילת היחס מאפשרת את השימוש במושא מיודע, למרות שכלל לא ברור מהי תרומתה הסמנטית של מילת היחס במבנים אלה. מסיבה כלשהי, מילת היחס אינה נחוצה כאשר המושא אינו מיודע.

נראה אם כן שהפעלים הללו אינם באמת פעלים יוצאים. מה, אם כן, מאפשר את השימוש במושא בלתי מיודע גם ללא מילת היחס? אם נניח, בשלב ראשון, שפעלי התפעל ונפעל, כפעלים עומדים, אינם מעניקים יחסת מושא, המסקנה המתבקשת היא שהצירופים הבלתי מיודעים אפשריים גם כאשר הם אינם מקבלים יחסה. כפי שנראה בהמשך, מסקנה זו מקבלת אישוש במבנים נוספים בעברית.

2. שמות תואר

כמו בשפות רבות אחרות, גם בעברית שמות תואר דומים לפעלים עומדים בכך שהם יכולים לצרף אליהם משלים שמני רק באמצעות מילת יחס:

(13) א. דן גאה בבנו.

ב. *דן גאה בנו.

(14) א. דן משוגע על גלידה.

ב. *דן משוגע גלידה.

נשאלת השאלה האם הצורך במילת היחס נובע ממניעים סמנטיים או תחביריים. קשה לקבוע אם מילת היחס בדוגמאות שלעיל ממלאת תפקיד סמנטי, ואם כן, מהו. דבר זה בולט במיוחד כאשר משווים את הדוגמאות הללו לדוגמאות מקבילות בשפות אחרות, שבהן נעשה שימוש במילות יחס אחרות (למשל, באנגלית: *proud of* ולא *proud in*, או *crazy about* ולא *crazy on*). בחירת מילת היחס הספציפית לכל תואר ותואר משתנה משפה לשפה, ונראה כאילו אינה ניתנת לניבוי על סמך המשמעות של התואר. אין, אם כן, עדות ברורה שתתמוך בהשערה שהצורך במילת יחס נובע ממניעים סמנטיים. לעומת זאת, קל להצדיק את הצורך במילת יחס בעזרת שיקולים תחביריים. כפי שרבים הבחינו, תארים בשפות רבות אינם יכולים להעניק יחסה, ולכן אילו הופיע תואר עם משלים שמני ללא מילת יחס היה מופר פילטר היחסה. מילת היחס משמשת לכן ל"הצלת" המבנה מפני העדר היחסה הנחוצה למשלים השמני.

אלא שבדומה לפעלי נפעל והתפעל, גם לגבי שמות תואר קיימים מקרים חריגים שבהם אפשרית השמטת מילת היחס. למרבית הפעלים שנידונו בסעיף 1 קיימת מקבילה שהיא שם תואר: התמלא-מלא, התכסה-מכוסה, התעטף-עטוף, וכו'. שלא במפתיע, התארים הללו מתנהגים באופן דומה לפעלים בכל הנוגע לאפשרות הצירוף עם משלים שמני. משלים מיודע של תארים אלה מחייב שימוש במילת היחס 'ב-', בעוד שמשלים בלתי מיודע מאפשר השמטה של מילת היחס:

(15) א. המטבח מלא בנמלים המרגיזות האלה.

ב. *המטבח מלא הנמלים המרגיזות האלה.

(16) א. המטבח מלא בנמלים אדומות.

ב. המטבח מלא נמלים אדומות.

(17) א. השמיים מכוסים בעננים השחורים (שמורידים גשם).

ב. *השמיים מכוסים העננים השחורים (שמורידים גשם).

(18) א. השמיים מכוסים בעננים שחורים (שמורידים גשם).

ב. השמיים מכוסים עננים שחורים (שמורידים גשם).

מה, אם כן, מעניק יחסה למשלים בלתי מיודע שמופיע ללא 'ב-?' גם פה, כמו בפעלים שנידונו בסעיף 1, נראה שהתשובה הפשוטה ביותר היא שהמשלים השמני איננו מקבל יחסה כאשר מילת היחס מושמטת. העובדה שהשמטה זו אפשרית רק כאשר המשלים אינו מיודע מצביעה, שוב, על כך שצירופים שמניים בלתי מיודעים בעברית נבדלים מצירופים מיודעים בכל הנוגע לצורך ביחסה. בעוד שצירופים מיודעים מציינים למגבלות הנובעות מפילטר היחסה, נראה שצירופים בלתי מיודעים הינם חופשיים יותר בתפוצתם ויכולים להופיע גם בעמדות חסרות יחסה⁵. במקרים שלעיל, מספיק שהצ"ש הבלתי מיודע יקבל תפקיד תמטי. בניגוד לפעלים בסעיף 1, שלגביהם ניתן היה אולי לטעון שהם יכולים להעניק יחסה אחרת פרט ליחסת האקוזטיב (כמו למשל הצעתה של בלטי (1988) שפעלים אנאקוזטיביים יכולים להעניק יחסת פרטיטיב), במקרה של תארים ברור שהם אינם מעניקים יחסה, שכן בעברית לא קיימת אף קבוצה של תארים אשר מאפשרים באופן שיטתי משלים שמני ללא מילת יחס.

⁵ כמו במקרה של הפעלים, גם הופעת משלימים של שמות תואר ללא מילת יחס כפופה למגבלות סמנטיות

מסוימות, כך שלא כל תואר מאפשר השמטת מילת היחס שלפני המשלים שלו; למשל: *'דן משוגע גלידה' וכד'.

3. שימושים חריגים בפעלים אנאקוזטיבים

מבחינת התנהגותם התחבירית, הפעלים העומדים נחלקים לשתי קבוצות: אנאקוזטיבים ואנארגטיבים. על-פי היפותזת האנאקוזטיביות (פרלמטר 1978), הנושא של הפעלים האנאקוזטיבים מיוצר למעשה כארגומנט פנימי, בעמדת המושא. על-פי הכללת בורציו (בורציו 1986), רק פעלים שמעניקים תפקיד תמטי חיצוני יכולים להעניק יחסת אקוזטיב, כך שפועל אנאקוזטיבי אינו יכול להעניק יחסה לארגומנט הפנימי שלו. לפיכך, משפט עם פועל אנאקוזטיבי יהיה דקדוקי רק בתנאי שהארגומנט יקבל יחסה ממקור אחר, ובפרט אם יקבל את יחסת הנושא (נומינטיב). בשפות רבות, כמו אנגלית, דבר זה אפשרי רק כאשר הארגומנט זו לעמדת הנושא שלפני הפועל, כך שהארגומנט היחיד של פעלים אנאקוזטיבים מופיע בסופו של דבר באותה עמדה תחבירית כמו נושא של פעלים אחרים. בעברית, כמו בשפות pro-drop אחרות, אין הכרח בתנועה לעמדת הנושא, ולכן סדר המילים פועל-נושא הינו טבעי עם פעלים אנאקוזטיבים, וזאת במקביל לקיומו של סדר המילים נושא-פועל:

(19) א. נשארו שני תפוחים במקרר.

ב. שני תפוחים נשארו במקרר.

גם בהעדר תנועה לעמדת הנושא, ישנה עדות ברורה לכך שהארגומנט של הפועל האנאקוזטיבי מקבל יחסת נומינטיב: ההתאמה בין הנושא לפועל, שאותה ניתן לראות כמימוש מורפולוגי של יחסת הנומינטיב. ההתאמה הכרחית בשני סדרי המילים:⁶

(20) א. *נשאר שני תפוחים במקרר.

ב. *שני תפוחים נשאר במקרר.

ההסבר לחוסר הדקדוקיות במשפטים ב-(20) הוא מיידי במסגרת תיאוריית היחסה: הצ"ש 'שני תפוחים' אינו מקבל יחסה, שכן הפועל אינו יכול להעניק יחסת אקוזטיב, ואילו הענקת נומינטיב מחייבת התאמה במין, מספר וגוף בין הנושא לפועל, ובדוגמאות אלה אין התאמה שכזו. אפילו אם הצירוף השמני הבלתי מיועד אינו מחייב יחסה, יחסת הנומינטיב חייבת להיות מוענקת לצ"ש כלשהו, כך שאם הצ"ש 'שני תפוחים' אינו מקבל נומינטיב אין מה שיקבל יחסה זו.

⁶ בעברית המדוברת, ישנם דוברים שעבורם אין הכרח בהתאמה במין, מספר וגוף בין פועל אנאקוזטיבי

לארגומנט שלו, וזאת בתנאי שהארגומנט נותר בעמדה שלאחר הפועל. מקרה זה דומה לשימוש ב'היה' ללא התאמה, אשר יידון בהמשך.

במקרים שנידונו עד כה, תכונותיהם של הפעלים האנאקוזטיבים בעברית מתאימות לתבנית החוזרת בשפות רבות. אך יש גם מבנים אנאקוזטיבים בעברית שקשה למצוא להם מקבילה בשפות אחרות. בפרט, ישנם מספר פעלים אנאקוזטיבים אשר קיבלו משמעות חדשה בעברית המדוברת, בנוסף למשמעותם המקורית: 'הגיע' ו'בא'. במשמעותם החדשה, פעלים אלה נוטים להופיע ללא התאמה (כלומר, בנטיית גוף שלישי יחיד זכר), ואחריהם צירוף יחס עם מילת היחס 'ל-' וצירוף שמני. המשפטים ב-(21) מדגימים שימוש בפעלים אלה במשמעויותיהם החדשות:

(21) א. מגיע לו מכות.

ב. בא לי גלידה עם קצפת.

הפעלים 'הגיע' ו'בא' (כמו גם הפועל 'התחשק', שמתנהג באופן דומה) הינם אנאקוזטיבים⁷, וברור לכן שהם אינם מעניקים יחסת מושא לצ"ש שאחרי כינוי הגוף 'לוי' / 'לי'. העדר ההתאמה בין הפועל לצ"ש מעיד על כך שגם יחסת נומינטיב אינה מוענקת לצ"ש זה. מעניין לשים לב לכך שההתאמה בחלק מהמקרים הללו, לא רק שאינה הכרחית, אלא שהיא כלל אינה אפשרית (אלא אם כן הכוונה היא למשמעות הבסיסית של הפועל):

(22) א. מגיעות לו מכות.

ב. *באה לי גלידה עם קצפת.

נניח, אם כן, שיחסת הנומינטיב מוענקת במבנים כמו ב-(21) לנושא אקספליטיבי ריק פונטית, המקביל לכינוי הגוף האקספליטיבי it באנגלית, במשפטים כמו It is raining. נראה שהצ"ש שמופיע בסוף המשפט, לעומת זאת, אינו מקבל יחסה. בכך דומים מבנים אלה למקרים של השמטת מילת היחס עם פעלי התפעל ונפעל ועם שמות תואר, שנידונו בסעיפים 1 ו-2. לאור זאת, נצפה שגם השימוש במבנים אלה יהיה מוגבל לצ"ש בלתי מיועד. כפי שהמשפטים הבאים מראים, ציפיה זו אכן מתממשת:

⁷ גם הפועל 'התאים' קיבל משמעות חדשה, שבה הפועל נוטה להופיע עם ארגומנט שמני ללא התאמה:

(i) התאים לי ארוחה במסעדה.

אלא שלגבי פועל זה, אין ודאות שאכן מדובר בפועל אנאקוזטיבי. קורא אנונימי הפנה את תשומת ליבי לכך שבדומה לפעלים אנארגטיביים ובניגוד לפעלים אנאקוזטיבים, ניתן להשמיט את הארגומנט של 'התאים' או להחליפו

בנושא אקספליטיבי במבנה של extraposition:

(ii) זה התאים לי, (ארוחה במסעדה).

(23) א. *מגיע לו המכות.

ב. *בא לי הגלידה הזאת.

כלומר, גם כאן חוזרת התבנית ולפיה רק צ"ש בלתי מיודע אפשרי ללא יחסה. כדאי גם לשים לב שלמשפט (23ב) יש מקבילה הכוללת את מילת היחס 'על' ('בא לי על...'), ובמקרה זה אין מגבלה המונעת שימוש בצ"ש מיודע:

(24) א. בא לי על גלידה עם קצפת.

ב. בא לי על הגלידה הזאת.

העדר מגבלת היידוע עם 'על' אינו מפתיע, כי מילת היחס עצמה מעניקה יחסה. העובדה שצ"ש מיודע אפשרי עם 'על' ואינו אפשרי אחרת, מחזקת את הטענה בדבר הצורך של צירופים מיודעים ביחסה, בניגוד לצירופים הבלתי מיודעים. מעבר לכך, קיומו של המבנה עם 'על' תומכת בניתוח שהוצע לעיל, ולפיו הצ"ש הוא אכן ארגומנט של הפועל 'בא', ולא של פועל אחר שהושמט ממבנה כמו במשפט הבא:

(25) בא לי לאכול גלידה עם קצפת.

אילו היה מדובר במבנה שממנו הושמט פועל כמו 'לאכול', לא היה הסבר לשימוש האפשרי במילת היחס 'על', שאינה אפשרית עם 'לאכול'. לעומת זאת, בניתוח המבוסס על השמטת פועל היינו מצפים שמשפט כמו *בא לי את הגלידה יהיה תקין בדיוק באותה מידה כמו 'בא לי גלידה'⁸, שכן ניתן היה לגזור זאת מהמשפט 'בא לי לאכול את הגלידה' על-ידי השמטת הפועל; וכן היינו מצפים למצוא מגוון של מילות יחס אחרות עם 'בא', כמו *בא לי לרדיו' שניתן היה לגזור מהמשפט 'בא לי להקשיב לרדיו' על-ידי השמטת הפועל. כיוון שהפועל 'בא' אינו מאפשר את כל מילות היחס הללו, נראה שהניתוח הפשוט יותר למבנים האפשריים עם פועל זה הוא הניתוח שבו הצ"ש הינו ארגומנט פנימי של 'בא' עצמו, ולא של פועל אחר שהושמט.

⁸ למעשה, ישנם דוברים שעבורם הארגומנט של 'בא' יכול להיות מיודע, עם 'את' לפניו. דבר זה נכון גם לגבי

הפועל 'הגיע':

(i) מגיע לו את כל העזרה שבעולם.

הניתוח המוצע במאמר זה אכן מנבא שאפשרות זו תהיה קיימת, והעובדה שדוברים רבים אינם מקבלים זאת

הינה צפויה לאור העובדה ששימוש זה הינו חדש יחסית ושייך לרובד ה'נמוך' של שפת הדיבור.

פועל נוסף שהתנהגותו בעברית המדוברת דומה מבחינות מסוימות לפעלים האנאקוזטיבים שתוארו לעיל הוא הפועל 'היה', שלעיתים קרובות מנותח גם הוא כאנאקוזטיבי. כמו פעלים אנאקוזטיבים אחרים, הארגומנט של 'היה' יכול להופיע אחרי הפועל או לפניו. בדרך כלל ישנה התאמה בין 'היה' לצ"ש, מה שמעיד על הענקת יחסת נומינטיב:

(26) א. היו לי הרבה בעיות.

ב. הרבה בעיות (כבר) היו לי.

אלא שבנוסף לשימוש זה, נפוץ בעברית המדוברת השימוש ב'היה' ללא התאמה, כאשר הצ"ש מופיע בסוף המשפט:

(27) היה לי הרבה בעיות.

אם הפועל 'היה' הוא אכן פועל אנאקוזטיבי, לא סביר שהצ"ש ב-(27) מקבל יחסת מושא; ובהעדר התאמה עם הפועל, נראה שגם יחסת נומינטיב אינה מוענקת לצ"ש (אלא לכינוי גוף אקספליטיבי ריק פונטית), כך שהצ"ש הוא חסר יחסה.

בניגוד למקרים שנידונו קודם, הפועל 'היה' יכול להופיע ללא התאמה גם כאשר הצ"ש מיודע.

אלא שאז מופיעה בהכרח המילה 'את', שבלעדיה המשפט אינו אפשרי:^{9 10}

(28) א. היה לי את הבעיות שתיארת.

ב. *היה לי הבעיות שתיארת.

אם ננקוט בגישה המקובלת ולפיה 'את' הינו מימוש של יחסת המושא, נראה כאילו ניתן להסביר את ההתנהגות של 'היה' כפי שמנתחים כל פועל יוצא: 'את' (או יחסת האקוזטיב) מופיע רק כאשר המושא הוא מיודע. אלא שהפועל 'היה' אינו פועל יוצא אלא פועל אנאקוזטיבי, ולכן ההנחה שהוא מעניק יחסת אקוזטיב עומדת בסתירה להכללות רבות, ובפרט בסתירה להכללת

⁹ שימוש ב'היה' עם 'את' נפוץ בשפתם של דוברי עברית רבים, בעוד שבעיני דוברים רבים אחרים שימוש זה נחשב לבלתי תקין. הנקודה החשובה לצורך הדיון הנוכחי היא שאותם דוברים אשר משתמשים ב'היה' ללא התאמה מוסיפים תמיד 'את' כאשר הצ"ש הוא מיודע.

¹⁰ יוצא דופן אחד הוא השימוש במילה 'הכל', שאינה דורשת 'את':

(i) היה לי הכל.

אלא שהמילה 'הכל', למרות הסימון המורפולוגי, אינה מתנהגת כצירוף מיודע טיפוסי. גם כמושא של פועל

יוצא, אין הכרח להשתמש ב'את' לפני 'הכל':

(ii) אכלתי הכל.

בורציו, ולפיה רק פעלים שמעניקים תפקיד תמטי חיצוני יכולים להעניק יחסת אקוזטיב (בורציו 1986). אם, לעומת זאת, נראה את המילה 'את' כמילת יחס, נובע מכך שהפועל 'היה' מתנהג כמו פעלים אחרים שנידונו במאמר זה: תפקידה של מילת היחס הוא הענקת יחסה לארגומנט הפנימי של הפועל, ותנאי הכרחי להשמטת מילת היחס הוא שהארגומנט הפנימי יהיה בלתי מיודע.

ניתוח זה של 'את' מאפשר גם מתן הסבר מידי לשימוש ב'את' עם צורת הבינוני הפעול בעברית המדוברת:

(29) א. כתוב את זה בעיתון.

ב. רשום את ההוראות בטופס.

הופעת 'את' במבנים אלה מהווה בעיה לניתוח המסורתי של 'את' כיחסת אקוזטיב, שכן הענקת יחסת אקוזטיב על-ידי צורה סבילה נראית כהפרה של הכללת בורציו (מה גם שייתכן שהבינוני במבנים אלה כלל אינו צורה פעלית, בעוד שהאקוזטיב הינו יחסה המוענקת על-ידי פעלים). אך אם המילה 'את' הינה מילת יחס שבעצמה מעניקה יחסה, הופעתה עם הבינוני הפעול אינה דורשת הסבר מיוחד.

אם ניתוח זה של 'את' נכון, יש לכך השלכות לגבי הניתוח של תהליך הענקת היחסה גם בפעלים יוצאים, שכן לפי ניתוח זה, מקור היחסה אינו בפועל עצמו אלא במילת היחס. נושא זה יידון בסעיף הבא.

4. מושאים ישירים של פעלים יוצאים

עד כה התמקדנו במבנים שבהם מושמטת מילת יחס שמשמשת למתן יחסה, ובמבנים שבהם מלכתחילה אין ראש שעשוי לתת יחסה לצירוף שמני. לכאורה, שימוש במושא ישיר עם פועל יוצא אינו נכלל באף אחת מקטגוריות אלה, שכן הפועל עצמו מעניק יחסה למושא. אלא שבעברית ידוע שיש צורך במילה 'את' לפני מושא מיודע, בעוד שמושא בלתי מיודע אינו מאפשר מילה זו:

(30) א. ראינו את הסרט.

ב. *ראינו הסרט.¹¹

¹¹ משפט זה סומן כבלתי דקדוקי, בהתאם לשפה המדוברת, למרות שבשפה הכתובה אין ספק שנעשה שימוש נרחב במושאים מיודעים ללא 'את'. סביר שהנסיון המלאכותי "להפטר" מהמילה 'את' בעבר הוביל לכך שהשמטת 'את' אינה נתפסת כבלתי אפשרית, וזאת למרות שבעברית המדוברת של מרבית דוברי העברית הילדיים 'את' אינו מושמט לעולם כשהמושא מיודע.

(31) א. *ראינו את סרט.

ב. ראינו סרט.

מהי המילה 'את', ולמה השימוש בה מוגבל למושאים מיוחדים? בהקשר של דיון במילות יחס שתפקידן להעניק יחסה לצ"ש מיוחד, השערה סבירה היא שגם המילה 'את' היא מילת יחס הנחוצה לשם הענקת יחסה. אם זהו המצב, העובדה ש'את' אינו נחוץ כשהמושא אינו מיוחד היא רק מקרה אחד נוסף להשמטת מילת יחס, בדומה למילה 'ב-' לאחר פעלים כמו 'התכסה' או לאחר תארים כמו 'מלא'. בכל המקרים, מדובר במילת יחס שתפקידה התחבירי הוא מתן יחסה. אם צירופים בלתי מיוחדים אינם זקוקים ליחסה, מילת היחס (במקרה זה, 'את') הופכת למיותרת, ואפשר, או אפילו חובה, להשמיטה.

עם זאת, קיים הבדל מהותי בין 'את' למילת היחס 'ב-' שנידונה מוקדם יותר: המילה 'את' אינה יכולה להופיע לפני צירוף בלתי מיוחד. ייתכן שההסבר לכך הוא סמנטי דווקא: כפי שנטען על-ידי דנון (2002א, 2002ב), המילה 'את' אינה ריקה לחלוטין מתוכן סמנטי, וקיים חוסר תאימות בינה לבין פירוש של צירוף שמני בלתי מיוחד. ניתן לראות זאת, למשל, כש'את' מופיע לפני צ"ש דו-משמעי, כזה שבעמדות אחרות יכול להתפרש בשני אופנים: כמיוחד או כבלתי מיוחד. ישנה קבוצה של צירופי סמיכות בעלי תכונה זו, כמו למשל הנושא במשפט (32א), שיכול להתפרש כמיוחד או כבלתי מיוחד. כפי שמדגים משפט (32ב), שימוש ב'את' לפני סמיכות זו מונע את הפירוש הבלתי מיוחד, ובמקרה זה הסמיכות חייבת להתפרש כמיוחדת:

(32) א. בוגר האוניברסיטה העברית נכנס לחדר.

ב. דן זיהה את בוגר האוניברסיטה העברית.

כלומר, לתפוצה של 'את' צד תחבירי וצד סמנטי: התחביר מחייב שימוש ב'את' לפני מושא מיוחד, ואילו הסמנטיקה מונעת את השימוש בו לפני מושא בלתי מיוחד (ראה דנון 2002א). אם ניתוח זה נכון, נובע שבעברית הפועל עצמו לעולם אינו מעניק יחסה למושא - לא רק במקרה של פעלים עומדים, אלא גם בפעלים יוצאים, שכן הענקת היחסה למושא נעשית באמצעות מילת יחס. כלומר, בעברית אין יחסת אקוזיב אמיתית, במובן של יחסה המוענקת על-ידי הפועל עצמו. מושא מיוחד מקבל את היחסה שלו ממילת היחס 'את', ואילו מושא בלתי מיוחד אינו מקבל יחסה אלא תפקיד תמטי בלבד. הדמיון בין 'את' ליחסת האקוזיב הקיימת בשפות אחרות הוא בכך שתפוצתם הבסיסית דומה: למשל, אם נניח ש'את' מסמן ארגומנט פנימי, נקבל הסבר לדמיון הניכר בין תפוצתו לבין זו של יחסת האקוזיב. דמיון נוסף הוא שבשני המקרים מדובר ביחסה מבנית: המילה 'את' אינה מעניקה תפקיד תמטי בעצמה, ואינה מוגבלת באופן לכסיקלי לשימוש

עם קבוצה מצומצמת של פעלים, כך שבדומה ליחסת האקוזטיב, מילת היחס 'את' מעניקה יחסה מבנית (בניגוד לעמדה הרווחת ולפיה מילות יחס מעניקות יחסה אינהרנטית; הכללה מסוג זה אינה נובעת מהגדרת יחסה אינהרנטית, ואין סיבה להניח שכל מילות היחס קשורות לסוג זה של יחסה). ניתוח זה מסביר את הדמיון הרב בין 'את' לאקוזטיב, ובאותה העת מאפשר להסביר את ההבדלים בין 'את' לבין יחסת האקוזטיב, כמו למשל את העובדה ש'את' אינו מופיע כשהמושא אינו מיודע, או את העובדה ש'את' מופיע גם במספר מבנים שבהם לא נצפה למצוא יחסת אקוזטיב.

תופעה נוספת שמקבלת הסבר מיידי מניתוח זה היא תופעת המושא הפנימי (cognate object). מושא פנימי הוא צירוף שמני המופיע לאחר הפועל ואשר ראשו הוא שם עצם שנגזר מהפועל: 'צחק צחוק מתגלגל', 'קפץ קפיצה מדהימה', וכד'. בעברית, כל סוגי הפעלים יכולים להופיע עם מושא פנימי, בלי קשר לסוג הפועל (עומד או יוצא). למשל, הדוגמאות הבאות מראות מושא פנימי עם פועל עומד אנארגטיבי, עם פועל עומד אנאקוזטיבי, ועם פועל יוצא, בהתאמה:

(33) א. דן חיך חיוך מסתורי.

ב. דן נפל נפילה כואבת.

ג. דן קרא את הספר קריאה מהירה.

כדאי לשים לב שישנן מגבלות מסוימות הנוגעות לצורה המורפולוגית של שם העצם שמשמש כמושא הפנימי. בפרט, שם עצם במשקל היפעלות או התפעלות לרוב אינו אפשרי כמושא פנימי (או שהינו אפשרי באופן גבולי)¹²:

(34) א. דן נבהל בהלה גדולה / *היבהלות גדולה.

ב. החלון נסגר סגירה הרמטית / *היסגרות הרמטית.

(35) א. דן השתנה שינוי ניכר / *השתנות ניכרת.

ב. הגלגל הסתובב סיבוב מלא / *הסתובבות מלאה.

מכיוון שלא לכל פועל בבניין נפעל או התפעל ישנה צורה שמנית שאינה באחד המשקלים הללו, ומכיוון שרבים מהפעלים האנאקוזטיבים הם בבניין נפעל או התפעל, קל לקבל את הרושם

¹² מושאים פנימיים במשקל היפעלות הם כמעט תמיד בלתי דקדוקיים, לעומת מושאים פנימיים במשקל

התפעלות, שקל יותר לקבל. הנקודה החשובה עבור הדיון הנוכחי היא שהצורה המורפולוגית של המושא הפנימי עשויה להשפיע על מידת הדקדוקיות.

כאילו פעלים אנאקוזטיבים בעברית, פרט למספר יוצאי דופן, אינם מאפשרים מושא פנימי. אלא שאם מתמקדים באותם פעלים אנאקוזטיבים אשר יש להם צורה שמנית שאינה במשקל היפעלות או התפעלות, ניתן לראות שהמושא הפנימי הינו אפשרי.

כפי שניתן לראות, אם כן, מושא פנימי יכול להופיע גם עם פעלים שאינם מאפשרים מושא רגיל, או שהוא יכול להופיע בנוסף למושא הרגיל של פועל יוצא. כפי שהבחינו מיטווד (1998) ופרלצווייג (2001), השימוש במושאים פנימיים בעברית אפשרי עם סוגי פעלים שאינם מאפשרים זאת בשפות אחרות. למשל, באנגלית מוגבל השימוש במושאים פנימיים לפעלים עומדים, ובעיקר לפעלים אנארגטיביים, כלומר לפעלים עומדים שמעניקים תפקיד תמטי חיצוני:¹³

a. Dan smiled a mysterious smile. (36)

b. *Dan fell a painful fall.

c. *Dan read the book a quick reading.

מכיוון שפעלים אנארגטיביים מעניקים תפקיד תמטי חיצוני, לפי הכללת Burzio נצפה שפעלים אלה יוכלו להעניק יחסת אקוזטיב. לכן, ייתכן שניתן להסביר (לפחות באופן חלקי) את מגבלת התפוצה על מושאים פנימיים באנגלית במונחי יחסה: רק לפעלים אנארגטיביים יש אפשרות להעניק יחסה למושא פנימי. אך מהו מקור ההבדל בין עברית לאנגלית, ומה הופך את המושא הפנימי בעברית לנפוץ כל כך עם כל סוגי הפעלים? אם נניח שבכל הנוגע לצורך ביחסה אין הבדל בין מושא פנימי לבין כל צ"ש אחר, מתקבלת כעת תשובה פשוטה: באנגלית, מושא פנימי אפשרי רק עם פועל שיכול להעניק לו יחסה; בעברית, לעומת זאת, מגבלות על יחסה אינן פוסלות הופעת מושא פנימי עם אף סוג של פועל. מושא פנימי הוא לרוב צ"ש בלתי מיודע, וככזה אינו זקוק בעברית ליחסה, בדיוק כמו מושא רגיל, ולכן הוא אפשרי עם כל פועל, בלי תלות ביכולתו של הפועל להעניק יחסה. באנגלית, לעומת זאת, גם צ"ש בלתי מיודע זקוק ליחסה, מסיבות שיידונו בסעיף 5, ולכן גם תפוצת המושאים הפנימיים הבלתי-מיודעים מוגבלת יותר מאשר בעברית.¹⁴

¹³ הכללה זו אינה לגמרי מדויקת. לפי מאסאם (1990), מושאים פנימיים באנגלית אפשריים בעיקר עם פעלים

אנארגטיביים; לפי ג'ונס (1988), לעומת זאת, דווקא פעלים אנאקוזטיביים מאפשרים זאת ביתר קלות. הקושי בניסוח ההכללה לגבי אנגלית נובע בין השאר מכך שפעלים רבים משתי הקבוצות מתירים שימוש במושא פנימי באופן מוגבל למדי, וקשה למצוא פעלים שלגביהם המושא הפנימי הינו טבעי לחלוטין.

¹⁴ יש לציין גם שבאנגלית אין מילת יחס המקבילה ל'את', כך שלא ניתן "להציל" את המושא הפנימי באנגלית

באופן זה. ידוע גם שמילות יחס אחרות, כמו of, מציינות למגבלות תפוצה שמונעות את השימוש בהן במקרה זה

אישוש לניתוח זה מתקבל כאשר בוחנים מושאים פנימיים מיוחדים, שהינם קבילים בעיקר כשהם כוללים צירוף זיקה או צירוף סופרלטיבי. במקרה זה, חייבת להקדים את המושא הפנימי המילה 'את':

(37) א. דן חייך * (את) החיוך המסתורי שלו.

ב. דן נפל * (את) הנפילה הכי כואבת שאפשר.

ג. דן קרא את הספר * (את) הקריאה הכי מהירה שראיתי מעולם.

אילו היתה המילה 'את' מימוש של יחסה האקוזטיב המוענקת על-ידי הפועל, קשה היה להסביר את העובדה שהיא מופיעה גם עם פעלים שלא צפוי שיעניקו יחסה זו, כמו ב-(37ב); או את העובדה שהיא יכולה להופיע יותר מפעם אחת באותו צירוף פעלי, כמו ב-(37ג). ניתוח של 'את' כמילת יחס המעניקה יחסה בעצמה פותרת בעיה זו ומספקת הסבר פשוט מאד לתפוצה הרחבה של מושאים פנימיים בעברית: מושא פנימי מיועד מקבל יחסה ממילת היחס 'את', ללא תלות בפועל.

5. מה מאפשר הופעת צ"ש ללא יחסה?

עד כה דנו במגוון של מבנים שבהם נראה שצירוף שמני בלתי מיועד יכול להופיע ללא יחסה, בעוד שצירוף מיועד מחייב שימוש במילת יחס, אשר מעניקה לו יחסה. נשאלת השאלה מהו מקור ההבדל בין צירופים מיוחדים לבלתי מיוחדים. ניתן להעלות על הדעת שני כיוונים עיקריים להסבר: הכיוון הסמנטי והכיוון התחבירי.

הסבר סמנטי אפשרי הוא שהעדר יחסה (או מה שנראה כהעדר יחסה) גורר סוג מסוים של פירוש לצ"ש, פירוש אשר קיימת אי-תאימות כלשהי בינו לבין צ"ש מיועד. הסברים מסוג זה הוצעו, למשל, על-ידי בלטי (1988) ועל-ידי דה הופ (1992), שניתחו מבנים משפות שונות שבהם צירופים שמניים בלתי מיוחדים מופיעים בעמדות תחביריות שבהן נראה שאין יחסה מבנית. על-פי שני ניתוחים אלה, צ"ש בלתי מיועד במבנים הללו מקבל יחסה אינהרנטית או יחסה מבנית "חלשה", שמובילה בהכרח לפירוש של הצ"ש כפרדיקט או כתכונה, פירוש שהינו אפשרי רק עם צ"ש בלתי מיועד.

(ראה למשל חומסקי 1986). עמדתי היא שגם מילות יחס "ריקות מתוכן" הן בעלות תוכן סמנטי שניתן לתאר כ"פונקציונלי", וחלקן הגדול משמש כאופרטורים סמנטיים, בדומה למה שהוצע אצל דנון (2002א). לכן, לא ניתן להוסיף באנגלית מילת יחס לפני מושא פנימי.

לעומת זאת, ניתן להעלות על הדעת גם ניתוח תחבירי שאינו מניח קשר ישיר בין יחסה לסמנטיקה של צירופים שמניים. בעברית קיים הבדל תחבירי בולט בין צירופים מיודעים ובלתי מיודעים: צירופים מיודעים מסומנים על-ידי תווית (article), 'ה-' הידיעה, ואילו צירופים בלתי מיודעים הם חסרי תווית. כלומר, בניגוד למרבית השפות האינדו-אירופאיות, שבהן קיימות גם תוויות מיודעות וגם תוויות בלתי מיודעות, בעברית קיים חוסר סימטריה בנושא זה. הבחנה מעניינת שקשורה לחוסר הסימטריה הזו מופיעה אצל סבולצ'י (1994), ששמה לב לכך שרק שפות שבהן אין תוויות מבחינות בין מושאים מיודעים למושאים בלתי מיודעים מבחינת סימון היחסה. למשל, בתורכית, שבה אין תוויות, מופיע הסימון המורפולוגי של יחסת האקוזטיב רק על מושאים מיודעים. ההכללה של סבולצ'י מתייחסת רק לסימון מורפולוגי של יחסה, אך הדמיון לעברית ברור: בהעדר תווית בלתי מיודעת, אין צורך ב'את', שקשור גם הוא קשר הדוק ליחסה. האפשרות להשמטת מילות יחס לפני צירופים בלתי מיודעים בעברית מהווה אם כן הרחבה להכללה של סבולצ'י.

אם זו אכן ההכללה הנכונה, ברור שיש קשר שיטתי בין מימוש של תווית לבין הצורך ביחסה. את הקשר הזה ניתן לייצג במסגרת היפותזת ה-DP של אבני (1987), שלפיה התווית (אשר שייכת לקטגוריה הדקדוקית D) היא למעשה ראשו התחבירי של הצירוף השמני, שמנותח כ-DP (בעוד ה-NP הינו המשלים של התווית). היחסה מוענקת ל-DP, ופילטר היחסה צריך להיות מנוסח מחדש כאיסור על הופעת DP ללא יחסה, ולא כאיסור על הופעת NP ללא יחסה. בגישות עכשוויות לנושא היחסה, כמו בפרוגרמה המינימלית של חומסקי (2000), הקשר בין יחסה ל-DP הוא ברור: יחסה הינה תכונת המופיעה על ראשו של הצירוף השמני ואשר נבדקת במהלך הגזירה. תכונת היחסה מסומנת במקום יחיד בצירוף השמני, כך שאם תכונת זו מופיעה על D, אין לצפות למצוא אותה תכונת גם על N. אישוש לכך שיחסה היא אכן תכונת של D הוא למשל העובדה שגם כינויי גוף, השייכים לקטגוריה D ואינם מכילים N, נושאים יחסה. לכן, ההצעה שלפיה רק DP (בניגוד ל-NP) זקוק ליחסה נגזרת באופן מיידי מההנחות בדבר אופיה של היחסה כתכונת פורמלית.

נשאלת כעת השאלה האם כל צירוף שמני המשמש כארגומנט, בכל השפות, הינו DP.¹⁵ בשפות שבהן יש תוויות, ברור שהופעת תווית מסמנת את רמת ה-DP. כפי שטען, למשל, לונגוברדי (1994), גם שמות עצם ללא תווית בשפות כמו איטלקית כוללים רמת DP, שראשה D ריק פונטית. עדות לכך היא העובדה ששם עצם "חשוף" באיטלקית אינו יכול להופיע בעמדת נושא לפני הפועל, דבר שמוסבר ע"י עקרון הקטגוריה הריקה (ECP) או מגבלה דומה על תפוצתם של ראשים ריקים פונטית. אלא שלפי אותו שיקול, נראה שצירופים בלתי מיודעים בעברית אינם מכילים D ריק, שכן הם יכולים להופיע לפני הפועל בעמדת הנושא:

(38) כלב גדול נשך אותי.

כעת ברור מה יכול להסביר הופעת צ"ש בלתי מיודע ללא יחסה בעברית: אם מדובר ב-NP בלבד, פילטר היחסה מתקיים באופן טריביאלי, שכן במקרה זה כלל לא קיימת רמת DP הנושאת תכונות יחסה. צ"ש מיודע, לעומת זאת, מכיל רמת DP, ולכן כדי לקיים את פילטר היחסה יש צורך בראש שיבדוק את תכונות היחסה של D. מעניין לציין שניתוח דומה הוצע על-ידי ברטוס (2001) עבור הונגרית, שפה שבה יש אמנם תוויות מיודעות ובלתי מיודעות, אך עם זאת קיימות עדויות מוצקות לכך שבשפה זו התוויות הבלתי מיודעות אינן שייכות לקטגוריה D.

6. הסברים חלופיים

הניתוח שהצעתי לעיל מתבסס על הרעיון שצירוף שמני שנראה כעומד בעמדה חסרת יחסה הוא אכן חסר יחסה. לסיום, ברצוני לדון בסוג אחר של הסבר שניתן להעלות על הדעת: ייתכן, למשל, שכל אותם צירופים שמניים בלתי מיודעים נשלטים על-ידי ראש ריק פונטית, וראש זה מעניק להם יחסה, כך שהופעתם בעמדות אלה אינה מהווה בעיה אמיתית לתיאוריית היחסה. בפרט, להלן אדון באפשרות שבכל אותם מבנים שניתחתי כמבני השמטה של מילת יחס קיימת מילת יחס ריקה פונטית, שהיא זו המעניקה יחסה. בכוונתי להראות שסוג כזה של הסבר סובל ממספר בעיות מהותיות ואינו מצליח לענות באופן מספק על כל השאלות המתעוררות.

¹⁵ מבחינה סמנטית, אין מניעה ש-NP ישמש כארגומנט, למרות ההנחה המקובלת ש-NP מציין תכונה. ראו

למשל הצעתה של דה סווארט (2001) לניתוח סמנטי של NP המציין תכונה בעמדת ארגומנט.

נניח שהמבנים שבהם צירוף בלתי מיודע אפשרי גם ללא מילת היחס 'ב-' מכילים מילת יחס ריקה פונטית. השאלה המתעוררת היא מדוע רק צירופים בלתי מיודעים יכולים לקבל יחסה ממילת יחס ריקה פונטית. אילו היינו מניחים שצירוף בלתי מיודע בעברית הינו DP שראשו D ריק (למרות עדות הנגד שהוזכרה בסעיף 5), ניתן היה אולי לטעון ש-D שאינו ריק (כלומר, התווית המיודעת) חייב להיות נשלט על-ידי P ממומש פונטית – דבר שניתן אולי לגזור משיקולים מורפולוגיים, שכן התווית המיודעת בעברית מתמזגת עם מילות יחס רבות. אלא שניתוח זה אינו אינו מסביר את העובדה שגם צירופים מיודעים שבהם עמדת ה-D מכילה ראש שמני ולא תווית, כמו צירופי סמיכות מיודעים (ריטר 1991), מחייבים מילת יחס :

(39) *דן התעטף שמיכת הצמר.

לכן, לא נראה שיש דרך לגזור קשר שיטתי בין עמדת D מלאה לבין צורך במילת יחס. לאור זאת, הסבר המתבסס על נוכחות של מילת יחס ריקה פונטית ישאיר למעשה את השאלה המרכזית שבה דן מאמר זה כשהיא בלתי פתורה. באופן דומה, לא נראה שיש דרך שיטתית לגזור מגבלה על התפוצה של מילת יחס ריקה מערך היידוע של הצ"ש שעליו שולטת מילת היחס גם אם נניח שצירוף בלתי מיודע הוא NP, כפי שהצעתי.

בעיה דומה מתעוררת לגבי תפוצת 'את': אילו היו מושאים בלתי-מיודעים מקבלים יחסה ממילת יחס ריקה פונטית, או אילו היה 'את' מימוש פונטי של יחסת אקוזטיב המוענקת על-ידי הפועל (ולא מילת יחס), עדיין נשאלת השאלה מה מקור מגבלת היידוע על תפוצת 'את'. בהעדר גורם עצמאי שממנו ניתן לגזור את מגבלת היידוע, כל הצעה ולפיה מושא בלתי מיודע מקבל גם הוא יחסה מותירה בעינה את השאלה המרכזית: מדוע מושאים בלתי מיודעים אינם מקבלים יחסה בדיוק באותו אופן כמו מושאים מיודעים (ומדוע אין המימוש המורפולוגי של היחסה זהה). לסיום, כדאי לציין הבדל אחד בין מילת היחס 'ב-' לבין 'את'. כידוע, עברית מאפשרת להשמיט את המילה 'את' בצירופי זיקה למושא, כלומר בצירופים שבהם המושא הישיר הינו אופרטור ריק שנע לתחילת צירוף הזיקה, כמו ב-(40א). לעומת זאת, המילה 'ב-' במבנים שנידונו במאמר זה אינה יכולה להיות מושמטת בצירופי זיקה דומים :

(40) א. שמיכות שדן קונה (אותן) הן בדרך-כלל מצמר.

ב. שמיכות שדן מתעטף * (בהן) הן בדרך-כלל מצמר.

כפי שניתן לראות, השמטת 'בהן' מובילה לאי-דקדוקיות, בניגוד להשמטת 'אותן'. האפשרות להשמיט מילת יחס במבנים שכאלה משמשת לעתים כמבדק לסוג היחסה: יחסה מבנית מאפשרת

השמטה בצירופי זיקה, בניגוד ליחסה אינהרנטית. לכן, המסקנה המתבקשת היא ש'את' מעניק יחסה מבנית (כפי שאכן טענתי בסעיף 4), לעומת 'ב-', שמעניק יחסה אינהרנטית. אלא שנשאלת השאלה מדוע לא ניתן לגזור את (240ב), ללא מילת היחס, ממבנה שבו המושא הוא NP. במקרה זה, המושא אינו דורש מילת יחס מלכתחילה, כך שלא ברור מדוע 'ב-' הכרחי בצירוף הזיקה. לדעתי, קיים לכך הסבר פשוט, אם נניח שאופרטור ריק, בדומה לכינוי גוף, שייך לקטגוריה הלכסיקלית D (או שהינו DP מלא). לפיכך, הניתוח שהוצע במאמר זה תומך בגרסה מצומצמת יחסית של היפותזת האופרטור הריק ולפיה לאופרטור ריק יש תכונות קטגוריאליות ברורות ומוגדרות היטב, ניתוח שמבחינה מתודולוגית הינו עדיף על פני ניתוח המתיר לאופרטור להשתייך לכל קטגוריה לכסיקלית שהיא.

7. סיכום

במאמר זה הראיתי שמספר מבנים שונים שבהם מילת יחס ניתנת להשמטה מצייתים כולם להכללות משותפות, והחשובה שבהן היא המגבלה בדבר היידוע של המשלים השמני של מילת היחס. הניתוח שהוצע מכסה לא רק מבנים הכוללים מילות יחס מובהקות, אלא גם מבנים עם המילה 'את', שגם היא נותחה כמילת יחס שתפקידה התחבירי הוא מתן יחסה. הניתוח שהוצע הינו "שקוף" במידה רבה: מה שנראה כמבנה חסר יחסה - נותח ככזה, והניתוח לא נזקק להנחות נוספות בדבר קיומם של ראשים ריקים פונטית. ככזה, הניתוח המוצע הוא בעל יתרונות מתודולוגיים ברורים.

הניתוח התחבירי שהוצע לעיל מציב שאלות רבות שלא יידונו פה. למשל, אם צ"ש בלתי מיועד בעברית אכן אינו כולל רמת DP, לא ייתכן שמבני סמיכות בלתי מיודעים נגזרים על-ידי תנועת N ל-D מהסוג שהוצע על-ידי ריטר (1991), וזאת בניגוד למה שהניחו מחברים רבים. לכן, ההנחה שצירופים בלתי מיודעים כוללים רק רמת NP מחייבת מתן ניתוחים שונים עבור מבני סמיכות מיודעים ועבור מבנים בלתי מיודעים, כמו שהוצע למשל על-ידי דוברובי-סורין (2003); או, ייתכן אפילו שיש מקום לשקול מחדש את כל רעיון התנועה מ-N ל-D כמקור של מבני הסמיכות (ראה למשל פאלק 2001).

מראי מקום

- Abney, Steven Paul. 1987. The English Noun Phrase in Its Sentential Aspect. Doctoral dissertation, MIT. אבני (1987)
- Burzio, Luigi. 1986. *Italian Syntax: A Government-Binding Approach*. Dordrecht: Reidel. בורציו (1986)
- Belletti, Adriana. 1988. The Case of Unaccusatives. *Linguistic Inquiry* 19(1): 1-34. בלטי (1988)
- Bartos, Huba. 2001. Object Agreement in Hungarian - a Case for Minimalism. In *The Minimalist Parameter*, ed. Galina M. Alexandrova and Olga Arnaudova. Amsterdam: John Benjamins. ברטוס (2001)
- Jones, Michael Allan. 1988. Cognate Objects and the Case-filter. *Journal of Linguistics* 24: 89-110. ג'ונס (1988)
- Jackendoff, Ray. 1996. The Proper Treatment of Measuring Out, Telicity, and Perhaps Even Quantification in English. *Natural Language and Linguistic Theory* 14: 304-354. ג'קנדוף (1996)
- de Hoop, Helen. 1992. Case Configuration and Noun Phrase Interpretation. Doctoral dissertation, Groningen University. דה הופ (1992)
- de Swart, Henriëtte. 2001. Weak Reading of Indefinites: Type-shifting and Closure. *The Linguistic Review* 18: 69-96. דה סווארט (2001)
- Dobrovie-Sorin, Carmen. 2003. From DPs to NPs: A Bare Phrase Structure Account of Genitives. In *From NP to DP, volume 2: The Expression of Possession in Noun Phrases*, ed. Martine Coene and Yves D'hulst, 75-120. John Benjamins. דוברובי-סורין (2003)
- Danon, Gabi. 2002a. Case and Formal Definiteness: the Licensing of Definite and Indefinite Noun Phrases in Hebrew. Doctoral Dissertation, Tel Aviv University. דנון (2002א)
- Danon, Gabi. 2002b. The Hebrew Object Marker and Semantic דנון (2002ב)

- Type. In *Proceedings of IATL 17*, ed. Yehuda Falk. The Israel Association for Theoretical Linguistics.
<http://atar.mscc.huji.ac.il/~english/IATL/17/>.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. (חומסקי 1981)
 Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of Language*. New York: (חומסקי 1986)
 Praeger.
- Chomsky, Noam. 2000. Minimalist Inquiries: The framework. In (חומסקי 2000)
Step by Step: Essays in Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik, ed. David Michaels, Roger Martin and Juan Uriagereka, 89-155. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Massam, Diane. 1990. Cognate Objects as Thematic Objects. (מאסאם 1990)
Canadian Journal of Linguistics 35: 161-190.
- Mittwoch, Anita. 1998. Cognate Objects as Reflections of (מיטוואך 1998)
 Davidsonian Event Arguments. In *Events and Grammar*, ed. Susan Rothstein, 309-332. Dordrecht: Kluwer.
- Szabolcsi, Anna. 1994. The Noun Phrase. *Syntax and Semantics* 27: (סבולצ'י 1994)
 179-274, ed. Ferenc Kiefer and Katalin E. Kiss. San Diego: Academic Press.
- Falk, Yehuda N. 2001. Constituent Structure and Grammatical (פאלק 2001)
 Functions in the Hebrew Action Nominal. In *Proceedings of the LFG01 conference*, ed. Miriam Butt and Tracy Holloway King. CSLI Publications.
- Perlmutter, David M. 1978. Impersonal Passives and the (פרלמטר 1978)
 Unaccusative Hypothesis. In *Proceedings of the fourth annual meeting of the Berkeley Linguistic Society*, ed. J. Jaeger et al. University of California.
- Pereltsvaig, Asya. 2001. Cognate Objects in Modern and Biblical (פרלצווייג 2001)
 Hebrew. In *Themes and Issues in Arabic and Hebrew*, ed. Jamal Ouhalla and Uri Shlonsky, 1-33. Dordrecht: Kluwer.

Ritter, Elisabeth. 1991. Two Functional Categories in Noun
Phrases: Evidence from Modern Hebrew. *Syntax and
Semantics* 25: 37-62.

ריטר (1991)

Reinhart, Tanya. 2000. The Theta System: Syntactic Realization of
Verbal Concepts. In *OTS Working Papers in Linguistics*.

ריינהרט (2000)

Abstract

This article discusses a variety of structures in Modern Hebrew in which a PP argument may sometimes alternate with a nominal one, in what looks like an optional dropping of the preposition. This includes various kinds of verbs belonging to morphological templates that never subcategorize for a DP, as well as certain argument-taking adjectives. An interesting generalization that holds for all these cases is that only indefinite noun phrases may appear without the preposition, whereas definites require the use of the P. This is reminiscent of the fact that definite objects of transitive verbs in Hebrew must also be preceded by a prepositional element, which is not required (and not allowed) in front of indefinite objects.

Assuming that prepositions are Case assigners, the optional P-omission in front of indefinites suggests that indefinites in Hebrew do not require abstract Case. This, in turn, is argued to follow from a structural difference between definites, which are DPs, and indefinites, which are bare NPs in Hebrew. Hebrew is a language which has definite articles but lacks indefinite articles, and this is what allows indefinite noun phrases that do not project a DP level. The generalization is thus that Hebrew allows P-drop in front of NPs but not in front of DPs, because only DPs require Case.